Csillagórák Vekerdi Lászlóval – jegyzetek

1. Az írásgondolkodás születésétől a kultúra evolúciójáig

– 41. oldal: Milyen érdekes. A diákjaiba belegyötri a görögöt, azért, hogy ő további adut nyerhessen felsőbbségének bizonyítására. Nem ismerős?
A felsőoktatást nincs jogom bírálni, de nem állhatom meg, hogy szóvá ne tegyem. Ha rokonaim, ismerőseim (néha továbbtanuló munkatársaim) a segítségemet kérték egy matematikai feladathoz, valami nem értett részhez, gyakran meglepett, hogy miket képesek néha – különösen a főiskolák – rázúdítani a hallgatóikra. Mindjárt első évfolyamon sokszor olyan előzménynélküli absztrakt anyagot, amelyet feltehetően soha nem fognak használni; és olyan formális módszerekkel, ami inkább katonai alaki kiképzés, mintsem a gondolkodás elmélyítése (amivel egyébként a tanított ismereteket – ha egyszer mégis szükség lenne rájuk – meg lehet szerezni).
Az oktatás sok pénzbe kerül, a hallgató ideje, érdeklődése még drágább...

– 40. oldal: A *társadalmi tőke* és a *kulturális tőke* kölcsönhatásáról, átváltásáról van szó, ha *Pierre Bourdieu* (1930–2002) divatos fogalomrendszerét használjuk.
Az egyetemet az ’50-es évek első felében végeztem. Az oktatásszociológia ilyen meggondolásaival, természetesen, csak később találkoztam, ám nem sokkal később. És nem *Bourdieu*-től hallottam róluk, hanem még kezdő tanár korunkban *Tellér Gyula* fejtegette akkoriban szokásos nagy sétáink egyikén, hogy az iskola értékrendje milyen csapdákat rejt. Az eminens, a tantárgyakban jól teljesítő diákban a tanulmányait végigkövető elismerések nem fejlesztik ki azt a képességet, hogy fölhalmozott *kulturális tőkéjét* – mikor szűksége lesz rá – társadalmi tőkévé konvertálja. Így az életben majd könnyen előfordulhat, hogy a nála gyengébb tudásúak fölébe kerülnek, mert nagyobb *kapcsolati tőkéjüket* alkalmasan kamatoztatják. Bennük az iskola épp ezt a képességet fejlesztette, hiszen ott nem a tudásukból, hanem ügyeskedésből éltek meg.
A szakkifejezéseket ugyan nem használtuk, hiszen (a velünk csaknem egyidős) *Bourdieu*-ről mit sem tudtunk, de a fogalmak lényege ez volt. Tellér már akkor megmutatta félelmes képességét, hogy az irodalom, illetve a szociológia, politika területén elvonatkoztatott konstrukciókat alkosson. A félelmes szó nem bók, cáfolhatatlan logikája megrémített, amint viviszekcióban tárta fel miként működik a társadalom; attól kezdve tudom, hogy nem a humánetika alapján. Egész életemre felnyitotta a szemem, de, hogy mit kell tennem, azt többnyire nem sikerült eldöntenem.
Évtizedekkel később, a *Tanakodó* oktatáspolitikai rádióműsor szerkesztésekor ismertetett meg *Lukács Péter* szociológus *Bourdieu* elméletével. Egy tanulmányt mutatott, milyenek a társadalom egyes rétegeinek családjaiban a nevelési

stratégiák. Ez is megvilágosodás volt, bár a családomban semmire sem mentem a kapott ismeretekkel.
„Te, Gomi – kérdezte egyik kosaras társam az edzőnket –, minek gyakoroljuk ennyit ezeket a figurákat, a meccsen aztán sohasem sikerülnek, az ellenfél mindig másként mozog.” – „Azért, hogy a játék közben legyen mitől eltérnünk.”

– 44. oldal: A hely szelleme és talán szintén Rényi tanácsa a modernebb matematika történetének vizsgálatára késztette.
Lacit a Matematikai Kutatóban többek közt az analízis fogalmainak kibontakozása kezdte érdekelni. Elmélyült kutatásba kezdett, tanulmányai születtek. Rényi egy nemzetközi matematikatörténész-konferenciára is kiküldte. Azt hiszem, akkor nagyon közel volt ahhoz, hogy szaktudós, specialista; valamiféle matematikafilozófus legyen belőle. Mint *Lakatos Imré*ből, akit Debrecenből ismert, a fiatal baloldaliak (pontosabban kommunisták) egyik vezetője volt *Szabó Árpád*dal együtt, s a medikusok az ő fölszólításukra és vezérletükkel döntötték le Tisza Istvánnak az egyetem előtt álló szobrát. A kötelet Laci is lelkesen húzta. [*Albert Zsuzsa*: *Irodalmi legendák, legendás irodalom, 4. kötet*, 145. o.] Laci a Szabó Árpádra emlékező beszélgetésben meséli el azt is róluk [160. o.], hogy

> *„…mikor Lakatos Imre később Londonban már világhírű lett, akkor gyakran találkoztak. Árpád és Klári is kijártak, és az ő beszélgetéseik során alakult ki egy újabb műfaj (...), párhuzamos érdeklődéseikben megalkottak valamit, közösen: a* matematikai filozófiát. *Amiben Lakatos világhírű. De a* Bizonyítások és cáfolatok *című könyve nem lett volna anélkül, hogy hallgatta Szabó Árpádot, és beszéltek róla.”*

Laci beleillett volna harmadiknak a műfajteremtő csapatba. Azonban ezek a kutatásai különböző okok miatt félbemaradtak.

*

A véges végtelen beszélgetéseiben 2006 folyamán már kezdtek fel-felbukkanni az infinitezimális módszerek (209. *Egy játékszer megszállottjai*, 210. *Aránytévesztés Ádámot dicsérni*, 211. *Ad infinitum*). Igazi Vekerdis meglepetések: a mikroszkopizálás térhódításához kapcsolódtak. A divatos műszerrel kiegészített emberi tekintet egyre mélyebbre hatol a méretek világában, s eközben nem csak a biológia új fejezetei születnek. Izgalmas várakozás volt bennem, hogyan fog Laci az általános műveltség határain túl fekvő matematikai analízis területein kalandozni. Tudtam egykori tanulmányairól, bizonyos lehettem benne, hogy autentikus matematikai ismereteket fog ötvözni történeti, irodalmi, filozófiai elemekkel; rendkívüli esszék voltak várhatók. Próbáltam is siettetni az efelé haladást, de Descartes

mostanság reneszánszát éli, vonzerejéből nehéz szabadulni. És akkor – elég váratlanul – a rádiósorozat, sajnos, megszakadt. *A véges végtelen*nek épp a végtelen többféle megfogalmazása és munkára fogása előtt lett vége...